

CƏMIYYƏTİN İNFORMASIYA TƏLƏBATININ ÖDƏNİLMƏSİNDƏ KITABXANA-İNFORMASIYA MÜƏSSİSƏLƏRİNİN ROLU

Səfurə Hacıyeva

*Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri
laboratoriyasının müdiri*

Xülasə: *Bildiyimiz kimi müasir dövrdə cəmiyyətin formalaşması və inkişafı ilə əlaqədar olaraq, əhalinin müxtəlif təbəqələrinin: uşaqların, gənclərin, yaşlıların və s. elmi biliyinin təkmilləşdirilməsində kitabxana-informasiya müəssisələri mühüm faktorlardan birini təşkil edir. Məqalədə cəmiyyətin informasiya tələbatının ödənilməsində kitabxana-informasiya müəssisələrinin rolu elmi və nəzəri cəhətdən kompleks şəkildə tədqiq edilmişdir.*

Açar sözlər: *Cəmiyyət, kitabxana, fond, mütaliə, informasiya tələbatı.*

Giriş. Xalqımız həmişə özünün yüksək kitab mədəniyyəti ilə sayılıb-seçilibmiş və zəngin kitabxanaları ilə tanınmışdır. Bu kitabxanalarda qorunub saxlanılan istər əlyazmaları, istərsə də müxtəlif elm sahələrinə aid ədəbiyyat xalqın maariflənməsinə xidmət göstərmiş, geniş oxucu kütlələrinin yardımçısı olmuşdur. Hüquqi məzmun kəsb edən "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda deyildiyi kimi, kitabxana – elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi çap əsərlərini və digər informasiya daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən, onların sistemli ictimai istifadəsini təşkil edən, cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən sosial institutdur. Məhz bu baxımdan C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasının yaradılması Gənclərin elmi biliyə olan marağının daha da təkmilləşdirilməsinə, effektiv şəkildə kitabxanadan istifadə bacarığının artırılmasına, onlarda vətənpərvərlik ruhunun gücləndirilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Kitabxanalar əsrlər boyu insan dühasının yaratdığı sənəd formasında maddiləşmiş ideya və nəzəriyyələrin, mənəvi sərvətlərin qorunduğu ən böyük informasiya mənbəyidir. Onlar bəşər tarixinin çox qədim dövrlərində meydana gələrək, fəaliyyət göstərdiyi məkan daxilində sosial vasitə kimi sosial mühitdən asılı olaraq formalaşmış, tarixi inkişaf prosesində öz hamisi olan cəmiyyətdə xidmət etmiş, onun informasiya tələbatını ödəmiş, informasiyanı gələcək nəsillərə ötürmək funksiyasını yerinə yetirmişdir.

Hazırda ölkəmizdə fəal inkişaf yoluna qədəm qoyan kitabxanalarla yanaşı, zəif, hətta heç bir müasir tələblərə cavab verməyən kitabxanalar da mövcuddur. Son illər kitabxanaların vəzifə və imkanları, eləcə də mədəniyyət, elm, təhsil, informasiya və tərbiyə infrastrukturunda yeri siyasi həyatda, demokratiyanın inkişafında, yerli özünüidarəetmədə, bazar iqtisadiyyatında, global informasiya məkanının formalaşmasında rolu sürətlə dəyişməyə başlamışdır.

Ölkəmizdən sonra ölkədə siyasi və iqtisadi islahatların aparılması, həmçinin dövlətin mədəniyyət və informasiya sahəsində apardığı mütərəqqi siyasət nəticəsində kitabxanalar öz inkişafının yeni mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Müasir dövrdə ənənəvi kitabxana işinin texnologiyasında, əhaliyə kitabxana xidmətinin üsullarında, hökumət orqanları ilə kitabxanaların qarşılıqlı fəaliyyətinin xarakterində köklü dəyişikliklər baş verməkdədir.

İndi kitabxanaçılıq fəaliyyəti cəmiyyətdə getdikcə genişlənən və dərinləşən informasiya prosesi ilə əlaqədar daha mürəkkəb şəkil almış, daha çətin vəzifəni yerinə yetirməyə başlamışdır.

Tarixi-mədəni, ədəbi-bədii və elmi-fəlsəfi irsin toplanıb saxlanılmasında, nəsil-dən-nəslə çatdırılmasında və cəmiyyətin intellektual, mənəvi potensialının inkişafında əvəzsiz rol oynayan kitabxanaların fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi bu sahədə əsaslı islahatların aparılmasını, fondların müasir informasiya daşıyıcıları ilə zənginləşdirilməsini, dünyanın qabaqcıl kitabxana-informasiya müəssisələrinin təcrübəsindən istifadə edilməsini, elektron məlumat banklarının yaradılmasını, kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsini zəruri edir və bütün bunlar mədəniyyət sahəsində dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindəndir.

Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində ölkədə baş verən hadisələr kitabxanaların da fəaliyyətinə mənfi təsir göstərmiş, kitab nəşri və kitab təchizatı sistemi tamamilə iflic vəziyyətinə düşmüş, onların maddi-texniki bazasının olduqca zəifləməsinə gətirib çıxarmışdır. Bütün bunlar kitabxana sahəsinin tənzümlünə səbəb olmuşdur. Nəticədə kitabxanalar real və potensial oxucularını itirmiş, xeyli sayda kitabxanalar toplanılmış, əksəriyyəti oxucu tələbatını ödəyə bilməmiş, mövcud ştat vahidləri ixtisar edilmişdir. 1990-cı ildə respublika üzrə kütləvi kitabxanaların kitab fondu 45,3 milyon, 2002-ci ildə 36,9 milyon, 2003-cü ildə 36,8 milyon nüsxəyə enmişdir. 2004-cü ildə isə bu göstərici 36,5 milyon nüsxə təşkil etmişdir. Bunun əsas səbəbi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən respublika ərazisinin 20 faizinin işğal olunması nəticəsində 9 Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sisteminin, 927 kitabxananın tamamilə məhv edilməsi, kitabxanaların yeni nəşrləri almaq üçün vasitə təmin edilməməsi, habelə kitabxana fondlarından məzmunca əhəmiyyətini itirmiş və mənəvi cəhətdən köhnəlmiş kitabların çıxarılması olmuşdur.

Kitabxana-informasiya sahəsində həll olunmamış əsas problemlərdən biri də kitabxana fondlarının mühafizəsi və bərpası məsələsidir. Respublikada kitab fondlarının bərpası mərkəzləri yaradılmadığından, xüsusi əhəmiyyətli nəşrlər sıradan çıxır və mövcud fondlarda qoruna bilmir. Latin qrafikası ilə buraxılan yeni nəşrlərin elektron daşıyıcılara köçürülməsi vacib və təxirəsalınmaz məsələlərdəndir. Fondlarda saxlanılan nadir kitabların rəqəmlı daşıyıcılara köçürülməməsi səbəbindən sözügedən kitablar alim və tədqiqatçılar, geniş oxucu kütləsi tərəfindən az istifadə edilir, digər tərəfdən isə qiymətli nəşr nümunələrinin və nadir kitabların saxlanılma şəraiti müvafiq normalara uyğun gəlmədiyindən, onlar təhlükə altındadır. Belə kitablar M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxana-

sında, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasında, Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasında, Milli Arxiv İdarəsinin kitabxanalarında və digər kitabxanalarda saxlanılır.

Kitabxanaların beynəlxalq əlaqələr sahəsindəki fəaliyyəti müasir tələblərə cavab vermir. Ölkədə milli bibliografiyanın, milli formatın, elektron kitabxananın, toplu kataloqun, korporativ kitabxana şəbəkələrinin olmaması dünya informasiya məkanında layiqli təmsil edilməyə imkan vermir.

Bu gün elektron kataloqlar Azərbaycan Respublikası Prezidentinin işlər İdarəsinin "Prezident Kitabxanası", M.F. Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxana, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası, Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası, Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinin Mərkəzi Aparatının kitabxanası, Azərbaycan Dillər Universitetinin kitabxanası, "Xəzər" Universitetinin Elmi kitabxanası, Qərb Universitetinin kitabxanası, F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, Şamaxı rayon və Gəncə şəhər mərkəzi kitabxanaları istisna olunmaqla, digər kitabxanalarda yoxdur.

Kitabxana fondlarının tələbatə uyğun, sistemli və məqsədli komplektləşdirilməməsi daim yeniləşən informasiya axınında oxucu kontingentinin itirilməsinə, bütövlükdə əhalinin mütaliyəyə marağının azalmasına səbəb olur. Respublikanın ən böyük kitabxanalarında belə kitabsaxlayıcıların vəziyyəti (istilik, siqnalizasiya, ventilyasiya və s. kommunikasiyalar) mövcud normalara cavab vermir.

Kitabxanaların maddi-texniki bazasının zəifliyi, əksəriyyətinin binalarının yarasız və qəza vəziyyətində olması, xidmət və komplektləşdirmə işinin lazımı səviyyədə olmaması, kadrların peşə hazırlığının aşağı olması, kitabxana işinə dair ədəbiyyatın və dövrü nəşrlərin kifayət qədər çap etdirilməməsi, beynəlxalq əlaqələrin zəifliyi bu sahənin inkişafına maneçilik törədən əsas amillərdir. Bütün bunlar ölkə əhalisinin informasiya təminatı sistemində ciddi problemlər yaradır.

"Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı" (bundan sonra – dövlət Proqramı) Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsində mövcud problemlərin sistemli həllinə yönəldilmişdir.

Nəticə. Müasir dövrdə sənəd-informasiya resurslarının dinamik inkişafına nail olmaq üçün konkret inkişaf proqramlarının işlənilib hazırlanması və onların həyata keçirilməsi zərurətə çevrilir ki, həmin proqramlardan istifadə etmək gələcəkdə ölkəmizdə kitabxana müəssisələrində sosial-mədəni inkişafın sabitliyinin qorunub saxlanılmasına geniş imkanlar yaradır. Azərbaycan dövlətinin kitabxana sektoru üzrə ardıcıl olaraq yeritdiyi qlobal və milli dəyərlərə əsaslanan qanun,qərar və sərəncamların qəbul edilməsi qısa müddət ərzində kitabxana-informasiya müəssisələrinin keyfiyyətə yeni və daha sürətli inkişaf mərhələsinə qədəm qoymasına səbəb olmuşdur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı:

1. Abdullayev, A. İnnovativ kitabxana xidməti: sorğu kitabçası /tərt. ed. A.Abdullayeva; ixtisas red. və bur. məs. K.Tahirov; M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası. – Bakı, 2016. – 41 s.
2. Allahverənov S.İ. Kitabxana fondunun mühafizəsi: Metodiki tövsiyələr. – Bakı. – 1990. – 40 s.
3. Əliyeva, L. Elektron kitab mübadiləsi təmin olunur [Mətn] /L.Əliyeva //Azərbaycan müəllimi. – 2008. – 18 iyul. – S. 2.
4. Hacıyeva, M. Milli kitabxana-ənənəvilikdən yeniliyə/M.Hacıyeva //Mədəniyyət. – 2008. – 15 fevral. – S.10.
5. Həsənov M.M Kitabxana fondlarının əlaqəli komplektləşdirilməsi problemləri //Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya. – B. – 1997 №1. – s. 101-107
6. Həsənov M.M Kitabxana fondlarının idarə edilməsi və onun funksiyaları // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya. – B. 2000. – №2. – s. 61-67
7. Həsənov M.M Kitabxana fondlarının öyrənilməsi sistemi- Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya. – B., – 2000. – №1. – s. 31-37.

S.Hacıyeva

The role of library and information institutions in meeting the information needs of society

As we know, in connection with the formation and development of society in modern times, different segments of the population: children, youth, the elderly, etc. Library and information institutions are one of the important factors in improving scientific knowledge. The article comprehensively studies the role of library and information institutions in meeting the information needs of society.

Keywords: Society, library, fund, reading, information needs.

С.Гаджиева

Роль библиотечно-информационных учреждений в удовлетворении информационных потребностей общества

Как известно, в связи со становлением и развитием общества в Новое время различные слои населения: дети, молодежь, пожилые люди и др. Библиотечно-информационные учреждения являются одним из важных факторов совершенствования научных знаний. В статье комплексно исследуется роль библиотечно-информационных учреждений в удовлетворении информационных потребностей общества.

Ключевые слова: Общество, библиотека, фонд, чтение, информационные потребности.

Rəyçi: t.ü.f., dok. R.Qardaşov